

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО ТОВАРИСТВА «СПАРТАК» НА ВОЛИНІ

Володимир Яловик¹, Антон Яловик¹, Олена Собчук¹

¹Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, yalovuk.vt@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2019-03-36-42>

Анотація

Актуальність. Спортивні товариства відіграли значну роль у фізичному вихованні різних груп населення. Серед спортивних товариств на Волині провідна роль належить Фізкультурно-спортивному товариству «Спартак». У процесі історичного розвитку виробилася своя система фізичного виховання населення та підготовки спортсменів, яка, на жаль, за останні роки дещо знизилася, а результати діяльності розгублені й із роками стають забуті. **Мета дослідження** – виявити особливості створення та розвитку фізкультурно-спортивного товариства «Спартак» на Волині та його діяльності. **Матеріалом і методами дослідження** слугували історико-педагогічний аналіз літературних, програмно-нормативних архівних документів і матеріалів, опитування фахівців. **Результати дослідження.** Аналіз та узагальнення архівних документів дали підставу розкрити спортивно-масову діяльність фізкультурно-спортивного товариства «Спартак». ФСТ «Спартак» започаткувала свою діяльність у 1940 р. Війна перервала роботу товариства, яке відновило знову свою діяльність у 1944 р. Із 1997 р. товариство ліквідовано, а в 1992 р. – відновлено. Із 2000 р. ФСТ «Спартак» регулярно проводить спортивно-масову роботу, зокрема обласні спартакиади «Здоров'я» серед державних службовців, «Тато, мама і я – спортивна сім'я» – серед працівників ПАТ «Волиньгаз», супермаркетів ГК «ПАКО-ХОЛДІНГ», серед клубів за місцем проживання, «Спортивне довголіття – спорт для всіх – радість життя серед ветеранів» – серед вихованців дошкільних навчальних закладів, а також «Спорт для всіх – спільне майбутнє», студентські фестивалі «Будь здоровий та привабливий». У ФСТ «Спартак», окрім фізкультурно-оздоровчої роботи, здійснювалася підготовка спортсменів високої кваліфікації. За період незалежної України в товаристві підготовлено одного заслуженого майстра спорту України, 10 майстрів спорту України міжнародного класу, 59 майстрів спорту України та вісім учасників Олімпійських ігор. **Висновки.** У роки незалежності у Фізкультурно-спортивному товаристві «Спартак» сформувалася система фізичного виховання різних категорій населення Волинської області.

Ключові слова: спортивні товариства, фізичне виховання, спортивно-масова робота, спортивні заходи, спортивна підготовка, спортивні змагання.

Владимир Яловик, Антон Яловик, Елена Собчук. Исторические аспекты становления и развития Физкультурно-спортивного общества «Спартак» на Волини. Актуальность. Спортивные общества сыграли значительную в физическом воспитании разных групп населения. Среди спортивных обществ на Волини важную роль сыграло Физкультурно-спортивное общество «Спартак». В процессе исторического развития образовалась своя система физического воспитания населения и подготовки спортсменов, которая за последние годы очень снизилась, а результаты деятельности были утрачены, а некоторые с годами становятся забыты. **Цель исследования** – выявить особенности возникновения и развития Физкультурно-спортивного общества «Спартак» на Волини и его деятельности. **Методы исследования** – историко-педагогический анализ литературных, нормативных, архивных документов и материалов, опрос специалистов. **Результаты исследования.** Анализ и обобщение архивных документов дают основания раскрыть спортивно-массовую деятельность Физкультурно-спортивного общества «Спартак». ФСО «Спартак» начало свою деятельность в 1940 г. Война прервала его работу, оно восстановило свою деятельность в 1944 г. С 1997 г. общество ликвидировано, затем в 1992 г. восстановлено. С 2000 г. ФСО «Спартак» постоянно начало проводить спортивно-массовую работу, в частности областные спартакиады «Здоровья» среди государственных госслужащих, «Папа, мама и я – спортивная семья» – работников ПАТ «Волиньгаз», супермаркетов ГК «ПАКО-ХОЛДІНГ», клубов за местом жительства, «Спортивное долголетие – спорт для всех – радость жизни» среди ветеранов – воспитанников дошкольных учебных заведений, а также «Спорт для всех – общее будущее», студенческие фестивали «Будь здоров и привлекателен». ФСО «Спартак», кроме физкультурно-оздоровительной работы, осуществляло подготовку спортсменов высокой квалификации. За время независимости Украины в обществе подготовлено одного заслуженного мастера спорта Украины, 10 мастеров спорта Украины международного класса, 59 мастеров спорта Украины и восемь участников Олимпийских игр. **Выводы.** В годы независимости

в Фізкультурно-спортивному обществі «Спартак» сформувалась система фізического виховання різних категорій населення Волинської області.

Ключевые слова: спортивні общества, фізическое виховання, спортивно-масова робота, спортивні заходи, спортивна підготовка, спортивні змагання.

Volodymyr Yalovyk, Anton Yalovyk, Olena Sobchuk. Historical Aspects of the «Spartak» Society of Sport and Physical Training Formation and Development in Volyn. Urgency of the Research. Sports societies have played a significant role in the different generations' physical education. The society of sport and physical training «Spartak» ranks a leading role in Volyn region. It has developed its own system of the population physical education and athletes training. Unfortunately in recent years its activity has declined in some ways since the results have been lost and it forgotten over the years. *The Goal of the Study* is to identify the peculiarities of the society of sport and physical training «Spartak» creation and development in Volyn as well as its activity. Historical and pedagogical analysis of literary, program and normative archived documents and materials, specialists' interrogation served as *the Material and Methods of Research. Research Results.* The analysis and generalization of archive documents gave reason to reveal the sports and mass activity in society of sport and physical training «Spartak». It started its work in 1940. The war interrupted the work of the society, which resumed its activity in 1944. In 1992 it's restored. Since 2000 Spartak regularly carried out sports and mass work, including regional sports competitions «Health» among civil servants, «Dad, Mom and I – sports family» – among employees of PJSC «Volyngaz», supermarkets of GK «PAKO-HOLDING», among clubs established in the places of residence, «Sports longevity – sport for all – the joy of life among veterans», among the pupils of preschool institutions – «sport for all – common future», student festivals ««Be healthy and attractive». In addition to sports and recreational work, sportsmen of high qualification were trained at the Spartak. During the period of Ukraine independence one honored Master of Sports of Ukraine, 10 Masters of Sport of Ukraine of international class, 59 Masters of Sport of Ukraine and eight participants of the Olympic Games were trained in the society. *Conclusions.* In the years of independence a system of physical education of different categories of the population in the Volyn region was formed by the Spartak society of sport and physical training.

Key words: sports societies, physical education, mass sports work, sporting events, sports training, sports competitions.

Вступ. Спортивні товариства, створені в Україні, відіграли важливу роль у розвитку фізичної культури та спорту. Від їх створення вони пройшли тернистий шлях розвитку. Серед спортивних товариств, що зробили вагомий внесок у розвиток спортивно-масової роботи в Україні, потрібно відзначити Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». Зокрема, ФСТ «Спартак» на Волині також проводить значну спортивно-масову роботу серед різних верст населення. Це товариство створювалося з метою залучення широких верст населення до занять фізичною культурою та спортом. Значного розвитку ФСТ «Спартак» на Волині набуло в 70–80 роки минулого сторіччя.

Значна увага приділялася створенню колективів фізичної культури на підприємствах. ДЮСШ та закладах освіти. Наприкінці ХХ століття діяльність товариства почала занепадати, а в роки незалежності України – знову відроджуватися. Діяльність ФСТ «Спартак» на Волині зосереджує увагу на вивченні досвіду проведення різноманітних спортивно-масових заходів. В останні роки їхня діяльність знову сповільнюється, але товариство ФСТ «Спартак» Волині зробило значний внесок у розвиток фізичної культури й спорту в Україні. Із роками багато матеріалів із діяльності товариства зникає, люди які творили розвиток спорту, умирають за віком, а інформація не вся залишається. Оскільки розвиток майбутнього не може відбуватися без досвіду минулого, то дослідження діяльності ФСТ «Спартак» є актуальним.

Мета дослідження – виявити особливості створення й розвитку Фізкультурно-спортивного товариства «Спартак» на Волині та його діяльності.

Матеріал і методи дослідження. Історико-педагогічний аналіз літературних, програмно-нормативних архівних документів і матеріалів, опитування спортсменів, тренерів та працівників.

У процесі дослідження нами вивчено архівні документи 1947–2018 рр., де відображено останні результати роботи товариства. Зокрема, це були звітні матеріали.

Опитування тренерів, спортсменів та працівників ФСТ «Спартак» здійснювалося за допомогою проведення індивідуальної бесіди, у якій були питання про деякі факти розвитку ФСТ «Спартак» у Волинській області й умови тренування.

Результати дослідження. Вагомий внесок у справу масового розвитку фізичної культури та спорту зробили спартаківці нашої області. Волинське обласне товариство «Спартак» створено в 1940 р. в м. Луцьку [1; 11].

У товаристві на той час було всього два штатні фізкультурні працівники, із яких лише один чоловік мав середню фізкультурну освіту.

Раптове вторгнення німецької армії на українські землі й тимчасова окупація перервали діяльність товариства.

У 1944 р. товариство «Спартак» відновило свою діяльність на Волині. У його розпорядження передано невеликий спортивний зал у м. Луцьку (приміщення колишньої водної станції), який не обігрівався взимку та не мав ніякого спортивного інвентарю. Товариство очолив фронтовик, орденосець Єрмолевич Аркадій Сільвестрович.

Станом на 1 січня 1947 р. вже було 10 колективів фізичної культури (КФК), у яких фізичною культурою й спортом займалися 189 чоловік.

Подальшого розвитку набули фізична культура та спорт у товаристві в 60-х рр. Створено міські спортивні товариства в м. Володимирі-Волинському (1961 р.) та м. Ковелі (1969 р.). Також паралельно створено дві ДЮСШ – у м. Луцьку (1961 р.) та Ковелі (1969 р.). За цей період створено 80 КФК, а чисельність спартаківців зросла до 15 934 осіб.

Станом на 1975 р. у Волинському товаристві нараховувалося понад 20 тис. членів. Фізичною культурою та спортом займалися 17 530 робітників й учнівської молоді, об'єднаних у 92 колективи фізкультури. У спортивних секціях більше ніж із 20-ти видів спорту підвищували свою майстерність 22 300 спортсменів. Виробничою гімнастикою займалися 17 620 робітників, службовців і студентів. У секціях туризму загальнофізичної підготовки спортивного риболовства та групах здоров'я займалися 5,5 тис. осіб.

Кращих успіхів у розвитку фізичної культури та спорту домоглися колективи фізкультури Луцького заводу культурних виробів, Ковельського вузла зв'язку, Володимир Волинського АТП-02П2.

Загалом на Волині ДСТ «Спартак» об'єднувало 131 КФК, у тому числі 70 об'єднань, у них 730 профкомів із загальною кількістю робітників і молоді 70 704 особи. Обласна рада обслуговувала вісім галузевих обкомів профспілок і керувала 2 міськрадами (м. Ковель і м. Володимир-Волинський). У товаристві нараховувалося 40 тис. фізкультурників, працювало 110 штатних фізкультурних працівників – із них 81 – із вищою освітою [1; 12].

Для занять фізичною культурою та спортом у розпорядженні спартаківців були будинки фізкультури в містах Луцьку й Ковелі, 10 спортивних залів, 4 стрілецькі тири, десятки спортивних майданчиків для занять різними видами спорту на відкритому повітрі.

Велику увагу товариство приділяло розвитку фізкультурно-масової роботи за місцем проживання. Створено чотири спортивні клуби (два в місті Луцьку – це клуби «Мушкетер» (спеціалізація – фехтування) і «Юний спартаківець» (спеціалізація – велоспорт) та по одному в м. Ковелі – клуб «Юний спартаківець» (спеціалізація – велоспорт і шаховий клуб) й Володимирі-Волинському – клуб «Юний спартаківець» (спеціалізація – легка атлетика, шахи), у яких понад 500 дітей та підлітків займалися легкою атлетикою й шахами, фехтуванням, велоспортом [1]

Із 1987 по 1992 р. на п'ять років товариство «Спартак» припинило свою діяльність у зв'язку з утворенням ВДФСТ профспілок. Відбулось об'єднання всіх спортивних товариств у цілому. Таке об'єднання завдало певних збитків для фізичної культури й спорту. Насправді штатні тренери та спеціалісти продовжували працювати на спортивних аренах товариств.

З утворенням незалежної держави Україна розпочався новий період розвитку фізичної культури та спорту в Україні. Розпочалося відродження галузевих спортивних товариств, але попереднє рішення про об'єднання товариств призвело до втрати ФСТ «Авангард», «Буревісник», «Трудові резерви».

За підтримки галузевих профспілок, територіальних профоб'єднань 17 січня 1992 р. спортивне товариство «Спартак» було відроджено.

На першій обласній установчій конференції товариства 15 січня 1992 р. головою обласної ради товариства обрано Деєва Івана Володимировича, заступником голови – Хмурого Олега Володимировича.

У цьому ж 1992 р. відновлено спортивні товариства «Спартак» у містах Володимирі-Волинському та Ковелі. Головою Володимир-Волинського спортивного товариства «Спартак» обрано Лизогуба Миколу Васильовича, головою Ковельського міського спортивного товариства «Спартак» – Ложкіна Володимира Петровича.

17 березня 1997 р. проведено першу обласну звітно-виборчу конференцію спортивного товариства «Спартак». Головою обласної ради знову став І. В. Деєв.

Проте через недостатнє фінансове забезпечення, багаторазові кадрові зміни та інші негативні фактори товариство так і не змогло повною мірою розгорнути свою діяльність. Тому датою становлен-

ня спортивної організації «Спартак» можна з упевненістю визнати 7 квітня 2000 р., коли відбувся II історичний з'їзд товариства, на якому сформовано структуру ФСТ «Спартак» Волині (рис. 1).

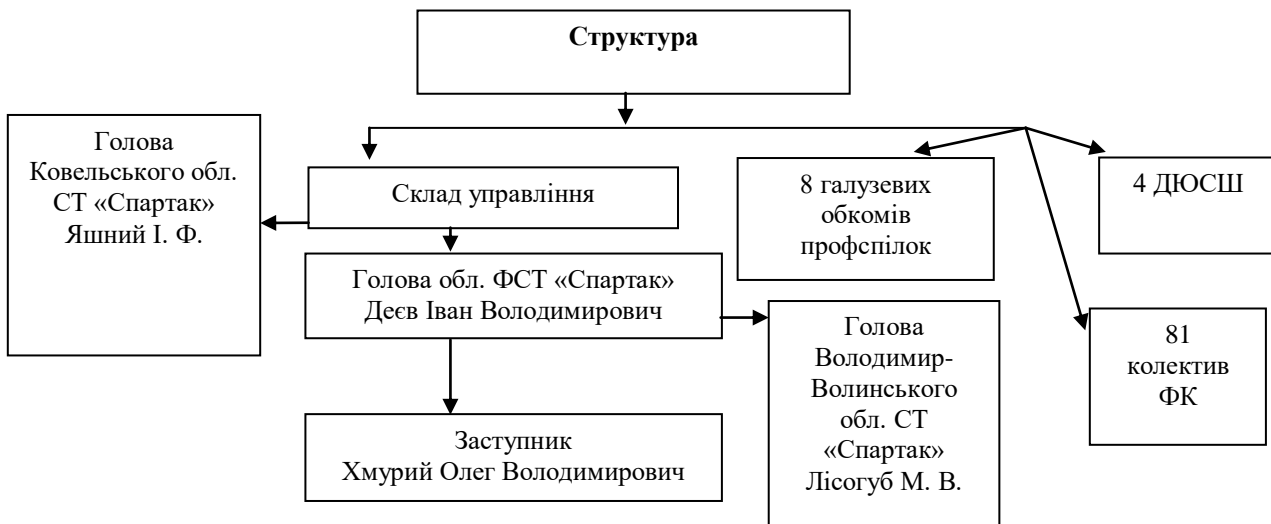

Рис. 1. Структура спортивного товариства «Спартак» на Волині

29 листопада 2005 р. на установчій конференції створено Луцьке міське фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». Головою міського товариства обрано С. Т. Мартинець [3].

Із 2005 р. активною була діяльність фізкультурно-спортивного товариства «Спартак» на Волині. При ньому знову розпочали створювати спортивні товариства в м. Луцьку, Ковелі, Володимирі-Волинському (табл. 1).

Таблиця 1

Спортивні організації, які входять до складу ФСТ «Спартак» на Волині

№ з/п	Спортивна організація	м. Луцьк	м. Володимир-Волинський	Область
1	Міські спортивні товариства	Луцька міська ФСТ «Спартак»	Володимир-Волинська міська ФСТ «Спартак»	Ковельська міська ФСТ «Спартак»
2	Спортивні школи	Луцька ДЮСШ, Луцька ДЮСШ із легкої атлетики	Володимир-Волинська ДЮСШ	Ковельська ДЮСШ
3	Спортивні клуби	«Міленіум», м. Луцьк	Любарт. БРВ-ВІК-1, м. Володимир-Волинськ	«Салюс», м. Ківерці
4	Дитячі клуби за місцем проживання	Спартак-Екстрім, м. Луцьк	Юний спартаківець, БРВ-ВІК-2, м. Володимир-Волинськ	

Спортивне товариство «Спартак» після відновлення своєї діяльності створили дві спортивні школи ДЮСШ у м. Луцьку, Володимирі-Волинському та Ковелі. Із 2005 по 2012 рр. у ФСТ «Спартак» виконував спортивну діяльність спортивний клуб «Міленіум», який очолював В. П. Рудюк. У цей час у м. Володимирі-Волинському створено два клуби: «Любарт» та БРВ-ВІК 1, а також у м. Ківерці – «Салюс». Крім того, керівництво «Спартака» в містах Луцьку й Володимирі-Волинському ініціювали створення дитячих спортивних клубів за місцем проживання «Спартак-Екстрім» у м. Луцьку та «Юний спартаківець», БРВ-ВІК 2 у м. Володимирі-Волинському [2; 3; 4; 5].

Із 2008 р. ФСТ «Спартак» розпочало здійснювати спортивні заходи серед підприємств державного та приватного сектору (табл. 2).

Для проведення фізкультурно-оздоровчої й спортивної роботи в товаристві функціонують три спортивні зали (розміром не менше 162 м²), 4 тенісних корти, 7 спортивних майданчиків, 19 приміщень для занять фізичною культурою та спортом тощо.

Щорічно на високому організаційному рівні відбуваються 10–12 традиційних обласних галузевих та міжгалузева спартакіади, 4–5 міських спартакіад.

Таблиця 2

Проведення фізкультурно-оздоровчих заходів ФСТ «Спартак» у 2008–2017 рр. серед організацій

№ з/п	Організація профспілок	Кількість заходів за роками									
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Освіти і науки	10	12	14	14	15	14	14	15	12	12
2	Волинська філія ВАТ Укртелеком	3	4	5	7	8	8	8	8	6	5
3	Охорони здоров'я	4	5	5	5	5	6	5	5	5	3
4	УДППЗ «Укрпошта»	1	2	3	4	5	6	5	5	5	3
5	Волинський автодор	5	4	4	3	5	6	4	3	3	2
6	Автотранспорт	4	4	4	5	5	6	6	4	3	2
7	Підприємства торгівлі громадського харчування та послуг	3	5	5	5	6	6	5	4	3	1
8	ЖКХ	5	4	3	2	4	6	7	3	2	2
	Усього	35	40	43	45	53	58	54	47	39	31

Найбільш масові спартакіади – працівників освіти й науки, УДППЗ «Укрпошта», ВАТ «Укртелеком», культури, дорожніх господарств «Волинський облавтодор» та інші. Щороку проводяться масові спартакіади, турніри, першості міських ФСТ «Спартак», та обласна щорічна спартакіада серед міських ФСТ «Спартак», на всіх етапах яких беруть участь тисячі працівників різних галузей народного господарства [6; 7; 8; 9].

Дослідження архівних документів надає цікаві відомості про спортивно-масову роботу у ФСТ «Спартак», де активною була спортивна підготовка спортсменів високого класу із семи видів спорту. Серед них провідне місце посідає легка атлетика, зокрема спортивна ходьба, художня гімнастика, боротьба вільна та бокс. (табл. 3). Програми розвитку фізичної культури дали змогу розробити систему підготовки спортсменів високого класу. У цю програму входили комплексні заходи, які склалися з індивідуальних планів підготовки спортсменів, проведення навчально-тренувальних зборів на території України та за кордоном, комплексного обстеження фізичного стану й фізичної підготовленості спортсменів. Така система розвитку фізичної культури дала можливість ФСТ «Спартак» зайняти провідне місце серед спортивних товариств області.

Таблиця 3

Підготовка спортсменів високої кваліфікації у ФСТ «Спартак» за роки незалежної України

Вид спорту	Підготовлено спортсменів високої кваліфікації				Учасників Олімпійських ігор
	ЗМСУ	МСУМК	МСУ	КМСУ	
Легка атлетика		7	21	54	6
Фехтування			6	10	
Важка атлетика			2	16	
Художня гімнастика		1	17	37	
Боротьба вільна		1	10	13	1
Бокс	1	1	1	4	1
Теніс			1	5	
Усього	1	10	59	132	8

Проаналізувавши участь спортсменів товариства, можемо зробити висновок, що розвитку спорту відведено важливу роль у підготовці молоді й участі їх у змаганнях різного гатунку [10].

Дискусія. Проведене дослідження дає можливість підтвердити, що в роки незалежної України діяльність ФСТ «Спартак» у розвитку фізичної культури й спорту досягла високого рівня. Висвітлення роботи спортивного товариства «Спартак» на Волині здійснено всього двічі в обласній газеті «Волинь». Результати наших досліджень доповнюють науковий пошук діяльності спортивного товариства щодо формування системи спортивно-масової роботи серед населення області.

Уперше обґрунтовано діяльність Фізкультурно-спортивного товариства «Спартак» на Волині. Вона характеризується різними організаційними формами фізичного виховання різних груп населення.

Підтверджено, що поєднання різних форм спортивних заходів серед населення забезпечує значну рухову діяльність. Так, фізкультурно-спортивні заходи в поєднанні виконують оздоровчі та виховні завдання й залучають населення до здорового способу життя, оптимізації рухової активності.

Висновки. Вивчення архівних матеріалів свідчить, що кожний етап становлення спортивного товариства «Спартак» в Україні та на Волині має свої специфічні особливості. Перший – створення Волинського обласного ДСТ «Спартак» у 1940 р. в місті Луцьку за участі профспілок області. Другий – 1944 р. відродження товариства «Спартак» на Волині. Третій – 1992 р., згідно з постановою Президії Ради Профспілок України від 4 січня 1992 р., у Волинській області відновлено Волинське обласне спортивне товариство «Спартак» профспілок України.

Щорічно на високому організаційному рівні проводяться 10–12 традиційних обласних галузевих та міжгалузева спартакіади, 4–5 міських спартакіад. Найбільш масові спартакіади – працівників освіти і науки, УДППЗ «Укрпошта», ВАТ «Укртелеком», культури, дорожніх господарств «Волинський обл-автодор» та ін. Щороку проводять масові спартакіади, турніри, першості міських ФСТ «Спартак» та обласна щорічна спартакіада серед міських ФСТ «Спартак», на всіх етапах яких беруть участь тисячі працівників різних галузей народного господарства.

Перспективи для майбутніх досліджень у цьому напрямі ґрунтуються на уточненні окремих даних становлення й розвитку ФСТ «Спартак». Крім того, є необхідність подальшого дослідження особливостей діяльності товариства на основі архівних документів і звітів, відправлених до центральної ради ФСТ «Спартак».

Джерела та література

1. Радченко П. «Чудово, що усі ми тут сьогодні зібралися». *Спортивна газета*. 2002. № 21.
2. Звіт за 1992–2002 роки. Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». *Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»*. Луцьк, 1992–2002.
3. Звіт за 2003–2007 роки. Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». *Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»*. Луцьк, 2003–2007.
4. Звіт за 2008 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». *Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»*. Луцьк, 2008.
5. Звіт за 2009 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». *Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»*. Луцьк, 2009.
6. Звіт за 2010 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». *Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»*. Луцьк, 2010.
7. Звіт за 2011–2013 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». *Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»*. Луцьк, 2011–2013.
8. Звіт за 2014–2015 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». *Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»*. Луцьк, 2014–2015.
9. Звіт за 2016 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». *Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»*. Луцьк, 2016.
10. Звіт за 2017 рік. Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак». *Фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»*. Луцьк, 2017.
11. Флішаровський Р. «Спартак» виховує сильніших. *Волинь*. 2005. № 46.
12. Хмурий О. З новосіллям, «Спартак»! *Спортивна газета*. 2001. № 66.

References

1. Radchenko, P. (2002). «It's great that we all gathered here today». *Sports newspaper*. № 21.
2. 1992–2002 Spartak Society of Sport and Physical Training Report. *Spartak Society of Sport and Physical Training*. Lutsk.
3. 2003–2007 Spartak Society of Sport and Physical Training Report. *Spartak Society of Sport and Physical Training*. Lutsk.
4. 2008 Spartak Society of Sport and Physical Training Report. *Spartak Society of Sport and Physical Training*. Lutsk: [bv].
5. 2009 Spartak Society of Sport and Physical Training Report. *Spartak Society of Sport and Physical Training*. Lutsk: [bv].
6. 2010 Spartak Society of Sport and Physical Training Report. *Spartak Society of Sport and Physical Training*. Lutsk: [bv].
7. 2011–2013 Spartak Society of Sport and Physical Training Report. *Spartak Society of Sport and Physical Training*. Lutsk: [bv].

8. 2014–2015 Spartak Society of Sport and Physical Training Report. *Spartak Society of Sport and Physical Training*. Lutsk: [bv].
9. 2016 Spartak Society of Sport and Physical Training Report. *Spartak Society of Sport and Physical Training*. Lutsk: [bv].
10. 2017 Spartak Society of Sport and Physical Training Report. *Spartak Society of Sport and Physical Training*. Lutsk: [bv].
11. Fleischerovsky, R. (2005). «Spartak» Brings up the Strongers. *Volyn*. № 46.
12. Khmuryi, O. (2001). Happy Housewarming, «Spartak»! *Sports newspaper*. № 66.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2019 р.